

UDC 323.1

CONSTITUTIONAL MODEL OF CHINA'S ETHNONATIONAL POLICY

V. Yavir

Doctor of Political Science,
Koretsky Institute of State and Law of the National Ukrainian Academy of Science
4, Triohsvjatytska str., Kyiv, 01001, Ukraine
zhabchyk@gmail.com

The constitutional model of ethnonational policy as a methodological tool of research is defined, as well as its elements, national features, subject-object relations. The constitutional model of China's ethnonational policy, enshrined in the Constitution of the People's Republic of China, has been studied – both its external and internal dimensions, which constitutes the main ethnopolitical and ethnonational challenges facing by the state nowadays. A category of foreign ethnonational policy is defined by distinguishing ethnonational policy into domestic and foreign ones.

Although the Constitution of the PRC, like most modern states, does not directly define the model of ethnonational policy, it is constitutionalized by a number of constitutional principles that determine the principles of ethnonational policy of China. Based on the analysis of the text of the Constitution of the PRC, the constitutional model of the ethnonational policy is determined as a component of the constitutional order of the PRC.

It is democratic and is characterized by such national features as: 1) the constitutional consolidation of the external dimension of ethnonational policy (foreign ethnonational policy) in the form of protection of the rights and interests of foreign Chinese; 2) a combination of political and ethnic approach to the nation (constitutionalization of the Chinese nation and the Chinese people), which results in their reproduction in the real model of ethnonational policy; 3) determination of the polyethnicity of the Chinese people as a constitutional principle and value, recognition of the contribution of other ethnicities to state formation; 4) protection of the minority ethnicities by ensuring their rights, development of ethnocultural identity and formation of ethnoterritorial autonomy in places of their compact residence; 5) consolidation of the political nation – the Chinese people by supporting the state relations of equality, unity, mutual assistance between all ethnic communities in China; 6) counteraction to destructive ethnopolitical phenomena and processes (discrimination, violation of rights on ethnic grounds, extreme manifestations of nationalism, disintegration); 7) reintegration of the mainland and island territory inhabited by the Chinese.

Keywords: constitutional order, ethnonational policy, ethnicity, polyethnicity, ethnoterritorial autonomy.

КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

В. А. Явір

У статті визначено конституційну модель етнонаціональної політики як методологічний інструментарій дослідження, її елементи, національні особливості, суб'єкт-об'єктні відношення. Досліджено конституційну модель етнонаціональної політики Китаю, закріплену в Основному Законі КНР у редакції 2018 р., – як зовнішній, так і внутрішній її вимір, яка конституціоналізує основні етнополітичні та етнонаціональні виклики, що на нинішньому етапі розвитку стоять перед державою. Виокремлено таку категорію, як закордонна етнонаціональна політика шляхом розмежування етнонаціональної політики на внутрішню та зовнішню. Внутрішньою етнонаціональною політикою запропоновано вважати політику, яка проводиться в межах окремої держави на її території, а зовнішньою – політику, яка охоплює відносини з міжнародними організаціями, іншими державами в етнополітичній сфері, включає етнополітичний вплив на них, а також на етноспільноти, які проживають.

Хоча в Конституції КНР, як і в більшості сучасних держав, немає безпосередньо визначення моделі етнонаціональної політики, вона конституціоналізується низкою конституційних принципів, які визначають засади етнонаціональної політики Китаю. На основі аналізу тексту Конституції КНР визначено конституційну модель етнонаціональної політики КНР як складову частину конституційного ладу.

Загалом, вона є демократичною і характеризується такими національними особливостями, як: 1) конституційне закріплення зовнішнього виміру етнонаціональної політики (закордонної етнонаціональної політики) у вигляді захисту прав та інтересів закордонних китайців; 2) поєднання політичного та етнічного підходу до нації (конституціоналізація Китайської нації та Китайського народу), що має наслідком їх відтворення в реальній моделі етнонаціональної політики; 3) визначення поліетнічності Китайського народу конституційним принципом і цінністю – визнання внеску інших етнічностей у державотворення; 4) захист меншинних етнічностей шляхом забезпечення їхніх прав, розвитку етнокультурної самобутності та формування етнотериторіальної автономії в місцях їх компактного проживання; 5) консолідація політичної нації – Китайського народу – шляхом підтримки державою відносин рівності, єдності, взаємодопомоги між усіма етноспільнотами Китаю; 6) протидія деструктивним етнополітичним явищам і процесам (дискримінації, порушенню прав за етнічною ознакою, крайнім проявам націоналізму, дезінтеграції); 7) реінтеграція материкової та острівної території, населеної китайцями.

Ключові слова: конституційний лад, етнонаціональна політика, етнічність, поліетнічність, етнотериторіальна автономія.

Етнонаціональна політика є складовою частиною державної політики, що визначається як «стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства» [Державна політика... 2000, 66] і в кожній країні має власну національну специфіку, оскільки комплекс проблем, породжений сферою етнонаціональних відносин, які стоять перед державою, суттєво відрізняється. Етнонаціональна політика також може мати різні дефініції в різних країнах – етнополітика, етнонаціональна політика, політика щодо національних меншин,

однак вона завжди спрямована на врегулювання: 1) відносин між державою та етноспільнотами (нацією і національними/етнічними та мігрантськими меншинами), з одного боку, та відносин між самими етноспільнотами, з іншого боку; 2) різноманітних процесів та явищ, які відбуваються в етнополітичній сфері (міграцій, конфліктів, суперечностей), задля забезпечення гармонійного розвитку поліетнічного суспільства та державотворення.

Вчені переконані в тому, що конструктивна етнонаціональна політика стає складовою частиною процесу державотворення, натомість деструктивна може стати каталізатором міжетнічних конфліктів усередині держави та етнополітичних конфліктів за участю сусідніх держав [Асланов 2008, 257]. Реалізується етнонаціональна політика шляхом прийняття законів, нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав етноспільнот [Кресіна 2010, 67] (нації та національних/етнічних меншин), а також шляхом цілеспрямованої діяльності органів державної влади з реалізації правової бази та забезпечення етнополітичної стабільності. Суб'єктом етнонаціональної політики є держава та її інститути, об'єктами – етноспільноти (нація, національні/етнічні меншини, мігранти, власна національна меншина в інших державах (діаспора)), етнонаціональні та етнополітичні процеси, відносини і явища (ксенофобія, прояви нетолерантності, дискримінації).

Аналізуючи специфіку суб'єкт-об'єктних відносин у дискурсі етнонаціональної політики, можна навіть виокремити таку категорію, як закордонна етнонаціональна політика, розмежувавши етнонаціональну політику на внутрішню та зовнішню. Тоді внутрішньою етнонаціональною політикою вважатимемо політику, яка проводиться в межах окремої держави на її території, а зовнішньою – політику, спрямовану на об'єкти, які перебувають поза межами держави, яка охоплює відносини з міжнародними організаціями, іншими державами, включає етнополітичний вплив на них, а також на етноспільноти, які там проживають. Як правило, це діаспора держави, з якої вона походить і з якою налагоджує тісну співпрацю, яка лобіює інтереси цієї держави в країні свого нинішнього проживання. У випадку Китаю це хуацяо (華僑) – мігранти з Китаю та їхні нащадки, які проживають на тимчасовій або постійній основі за кордоном. У західній літературі поширений термін *overseas Chinese* (海外華人 заморські китайці). Попри відсутність юридичного визначення в межах зовнішньої етнонаціональної політики, Китай тісно співпрацює з хуацяо, що позитивно впливає не лише на збереження китайської етнічної ідентичності вихідцями з Китаю за кордоном, а й на економічний розвиток самого Китаю: китайська діаспора традиційно на основі родинних зв'язків інвестує фінансові ресурси в розвиток регіонів, з яких походить [Globalizing, 2020]. Це вважається одним із чинників успіху політики реформ і відкритості у КНР, оскільки наразі за різними підрахунками за кордоном проживає близько 40 млн хуацяо, зосереджених переважно в США, Європі та Південно-Східній Азії.

Аналізуючи особливості китайської міграції, С. Кожирова послуговується методологічною системою «виштовхуючих» та «приваблюючих» факторів, під якою розуміє сукупність умов і обставин, які впливають на територіальну мобільність населення. У випадку Китаю до «виштовхуючих» факторів учена зараховує демографічний тиск, зростання безробіття, незадоволення частини китайського населення своїм життєвим рівнем, конфлікт між кількістю на-

селення та обсягом природних ресурсів і деградацією навколишнього середовища, до «приваблюючих» – можливості для підприємницької діяльності, працевлаштування, отримання вищих доходів тощо [Кожирова 2010, 33]. Це дає підстави припускати, що Китай поки що залишатиметься країною – міграційним донором у світі, що збільшуватиме кількість та вплив хуацяо в інших державах. Зважаючи на це, основи взаємодії держави і закордонних китайців знайшли відображення в Конституції: згідно зі ст. 50 КНР захищає законні права та інтереси китайців, які проживають за кордоном, членів їхніх сімей, а також китайців-репатріантів. Отже, китайська діаспора є важливим елементом конституційної моделі етнонаціональної політики.

Таким чином, метою цього дослідження є вивчення конституційної моделі етнонаціональної політики Китаю, закріпленої в Основному Законі КНР – як зовнішнього, так і внутрішнього її виміру, яка конституціоналізує основні етнополітичні та етнонаціональні виклики, що на нинішньому етапі розвитку стоять перед державою. Саме вивчення конституційної моделі певного типу відносин, зокрема етнонаціональних, є ключовим для розуміння реальної моделі етнонаціональної політики, враховуючи прогностичний характер конституційних принципів, які формують модель суспільних відносин майбутнього [Добродумов 2011, 25]. Хоча в Конституції КНР, як і більшості сучасних держав, немає безпосередньо визначення моделі етнонаціональної політики, вона конституціоналізується низкою конституційних принципів, які визначають засади етнонаціональної політики Китаю. Конституційні принципи формують основи конституційного ладу, що конституціоналізує всю систему суспільних відносин на базі Конституції та законів, прийнятих на її основі, та охоплює державний і суспільний лад, статус людини і громадянина, систему народо-владдя, організацію державної влади і місцевого самоврядування, територіальний устрій, основи національної безпеки. Тому модель етнонаціональної політики і етнонаціональних відносин держави може вважатися невід'ємною складовою частиною конституційного ладу.

Ефективність етнонаціональної політики держави насамперед залежить від законодавчої бази, яка формує її фундамент і задає основні характеристики моделі етнонаціональної політики держави, ступеня її розроблення, релевантності у відповіді на виклики, які виникають у процесі етнонаціонального розвитку, зокрема: процеси політизації етнічності в середовищі національних меншин, конфлікти, прояви дискримінації та інші деструктивні явища. Оскільки Конституція є фундаментом усієї правової системи країни [Скрипнюк 2010] – законодавства, вона задає специфіку формування етнонаціональних відносин, консолідації поліетнічної нації, інституційної структури етнонаціональної політики.

В ідеалі держава повинна залишатися нейтральним посередником, медіатором у стосунках між різними етносуб'єктами, рівною мірою виконуючи сервісну функцію забезпечення їхніх прав, розвитку і збереження національної/етнічної самобутності. Незважаючи на те, що в сучасному світі майже всі держави мають поліетнічний склад, вони по-різному трактують поліетнічність. Одні – як загрозу етнополітичній безпеці та чинник міжетнічних конфліктів, запроваджуючи протекціоністські заходи на користь нації та дискримінуючи інші етноспільноти, які проживають у державі, інші – як джерело етнонаціо-

нального розвитку, основу толерантності та культурного багатоманіття країни. При цьому може спостерігатися суттєва розбіжність між фактичною моделлю етнонаціональної політики, яка реалізується державою та її інститутами на практиці, і юридичною, яка зафіксована в законодавстві, зокрема конституційному. Особливо це стосується перехідних держав, які задекларували в системі права демократичний вектор розвитку, однак на практиці вдаються до недемократичних заходів урегулювання етнонаціональних відносин. Тому вивчення конституційної моделі етнонаціональної політики є ключовим для розуміння цілей і завдань етнонаціонального розвитку держави.

Для того щоб окреслити конституційну модель етнонаціональної політики Китаю, звернемося безпосередньо до тексту Основного Закону КНР, який конституціоналізує політико-правовий статус етноспільнот, відображає основні етнополітичні виклики та визначає особливості етнонаціональних відносин. Саме Конституція є основою для подальшого формування етнонаціонального законодавства. Із преамбули Основного Закону КНР у редакції 2018 р. можна зробити висновок, що держава визнає поліетнічний склад Китайської політичної нації і високо цінує внесок інших етносів у її формування та розвиток: «Всі етнічності Китайського народу спільно створили величну культуру та славні революційні традиції» [Constitution... 2018]. Це свідчить про демократичний підхід до всіх етнічних складників Китайської нації, який підтверджує також положення: «Китайський народ провадив послідовну героїчну боротьбу за національне визволення та незалежність, демократію та свободу». Поняття «Китайський народ, який формується всіма етнічностями» в контексті визвольної боротьби, розбудови і реформування держави неодноразово згадується в Конституції КНР. Ним позначається політична, поліетнічна нація, яка складається з усіх громадян держави незалежно від їх етнічного походження, що цілком органічно вписується в сучасне демократичне прочитання цієї етнополітичної категорії.

Акценту на поліетнічності приділено чимало уваги в Основному Законі КНР. Так, у Конституції стверджується, що «Китайська Народна Республіка – це унітарна (єдина), багатоетнічна держава, створена спільно народом, який формують усі її етнічності. Соціалістичні відносини рівності, єдності, взаємодопомоги і гармонії між етнічностями вже сформувалися і зміцнюються. У боротьбі за збереження єдності етнічностей необхідно боротися з великодержавним шовінізмом, головним чином Ханським шовінізмом, і протидіяти місцевим етнічним шовінізмам. Держава зробить усе можливе, щоб сприяти загальному процвітання всіх етнічностей» [Constitution... 2018]. Водночас статтею 52 Основного Закону Китайська Народна Республіка покладає на своїх громадян обов'язок захищати цілісність держави та єдність усіх етнічностей, які її населяють, тобто вимагає активної участі громадян у забезпеченні етнонаціональної єдності. У такий спосіб Основним Законом КНР формуються конституційно-правові відносини в етнополітичній сфері як урегульовані нормами конституційного права і гарантовані державою етнонаціональні відносини, які виникають між суб'єктами і об'єктами етнополітики (державою і етнічностями, зокрема громадянами – представниками цих етнічностей) із приводу реалізації їхніх конституційних прав та обов'язків.

Свідомо використовуємо поняття «етнічності» за аналогією з англійським офіційним перекладом Конституції КНР 2018 р., а не «національності», як у російському перекладі. Адже в цьому контексті під етнічністю мається на увазі така категорія, як етноспільнота (будь-яка, як-от: нація, етнічна група, етнічна/національна меншина), що є поширеним у західній теорії етнополітології так званим вузьким трактуванням етнічності. На відміну від пострадянської етнополітології [Севрук], де «етнічність» уживається переважно в широкому розумінні у значенні етнічної належності або етнічної ідентичності. На нашу думку, західний підхід більше відповідає духу й букві Основного Закону КНР, згідно з яким усі етнічності (етноспільноти), які проживають у державі, формують народ Китаю в значенні політичної поліетнічної Китайської нації – всіх громадян КНР.

Водночас в Основному Законі Китаю присутнє й етнічне розуміння нації як представників лише однієї китайської етнічності – там, де йдеться про необхідність перетворити Китай на «сильну, сучасну, соціалістичну країну – процвітаючу, демократичну, культурно розвинену, гармонійну і прекрасну й реалізувати велике відродження Китайської нації» [Constitution... 2018]. Ця особливість конституційної моделі етнонаціональної політики КНР – поєднання політичного та етнічного підходу до нації, хоч і містить певні політико-правові суперечності, є досить типовою для конституційного права багатьох держав. Наприклад, Конституція України також формує дві етнополітичні категорії: 1) Український народ – громадяни України всіх національностей (політична нація); 2) українська нація – складається лише з осіб українського етнічного походження (етнічна нація), яка разом із національними меншинами та корінними народами формує Український народ (політичну націю). Згідно зі ст. 11 Україна сприяє консолідації та розвитку як української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [Конституція... 2019].

Конституціоналізація двох типів нації етнічної (Китайської нації) та політичної (Китайського народу) в конституційній моделі етнонаціональної політики має наслідком їх відтворення в реальній моделі етнонаціональної політики. Поняття моделі етнонаціональної політики було запроваджене К. Вітманом для аналізу особливостей етнонаціональної політики будь-якої держави. Модель етнонаціональної політики включає комплекс функціонально-структурних зв'язків цієї політики, що проводиться державами включно із правовим забезпеченням, виходячи з реальної етнонаціональної ситуації та проблем у сфері етнонаціональних відносин, з якими доводиться мати справу державі [Вітман 2007, 15].

Однак при цьому слід ураховувати, що конституціоналізація є двостороннім процесом. З одного боку, це може бути закріплення вже існуючих у практиці етнонаціональних відносин Китаю реалій у тексті Конституції, надання їм конституційної сили. З іншого боку, конституціоналізація передбачає проникнення конституційних принципів і положень у вигляді обов'язкових імперативів до різних галузей права та інших елементів правової системи держави [Стрельцова 2016, 76], в тому числі етнонаціональної галузі. Це означає інституціоналізацію Китайської нації як етнічної нації та Китайського народу

як політичної нації, позаяк мова конституції слугує орієнтиром для розвитку юридичної термінології держави і Китай не є винятком, хоча це твердження не завжди релевантне практиці, особливо у сфері етнополітики та етнонаціональних відносин.

Актуальність виокремлення і вивчення конституційної моделі етнонаціональної політики зумовлена тим, що Китай є поліетнічною державою. Згідно з 7-м національним переписом населення в КНР етнічний склад держави має такий вигляд: 91,11% становлять етнічні китайці (ханьці – 漢人), 8,89% – інші етнічності або національні меншини. Відповідно до найбільш розповсюджених класифікацій, застосовуваних в етнополітології до характеристики етнічного складу держави, поліетнічною вважається держава, в якій титульний етнос (державотворча нація) становить менше 90–95%; моноетнічною – в якій державотворча нація налічує більше 90–95% від загальної кількості населення. За цією класифікацією Китай можна віднести як до поліетнічних, так і моноетнічних держав, беручи до уваги кількісне домінування державотворчої нації – 91,11%. Однак, слід ураховувати той факт, що КНР – найбільша у світі держава за кількістю населення – 1 412 778 724 осіб, з яких 8,89% етнічні меншини [Main Data... 2021], а це 56 етнічностей (125 596 029 осіб), які населяють 50–60% території Китаю, компактно проживаючи в низці автономних регіонів, зокрема, в 5-ти автономних районах (Внутрішня Монголія, Тибет, Сінцзян-Уйгурський, Гуансі-Чжуанський, Нінся-Хуейський) та дисперсно в низці провінцій. Найбільшими етнічними меншинами в КНР є хуей, чжуані, уйгури, тибетці, монголи. Території проживання меншинних етносів – переважно прикордонні райони: високогір'я, степи, тоді як етнічні китайці (ханьці) домінують у центрі, на півночі та сході КНР – у басейнах рік Хуанхе, Янцзи, Чжуцзян.

Території компактного проживання етнічностей у Китаї були оформлені в автономні регіони, які мають широкий обсяг прав, закріплений Конституцією. Тобто Основний Закон КНР містить інститут етнотериторіальної автономії, який надається меншинним етнічностям, які кількісно домінують на окремих територіях, для створення більш сприятливих умов захисту їхніх прав. Етнотериторіальна автономія означає надання певній частині унітарної держави, населеної представниками національної (етнічної) меншини, самостійності у вирішенні питань внутрішнього життя [Етнокультура... 2018, 17]. Вона є територіальною формою організації етнічних (національних) меншин, що проживають компактно в межах певного регіону держави.

Розділ 6 Конституції КНР під назвою «Органи самоврядування етнічних автономних регіонів» надає широкі права таким автономним районам, автономним округам та автономним повітам, які були створенні з урахуванням компактного проживання етнічних меншин. Згідно зі ст. 114, голови етнічних автономних районів і нижчих адміністративно-територіальних ланок повинні бути представниками тієї етнічності, яка сформувала автономний регіон. При цьому Конституцією встановлюється, що інші етнічності, які проживають в етнічних автономних адміністративних одиницях, також повинні бути представлені в їхніх органах самоврядування [Constitution... 2018]. Це дає змогу запобігти виникненню такого деструктивного для міжетнічних відносин явища, як «меншина в меншині», та загостренню міжетнічних суперечностей в

автономних регіонах. Зважаючи на різний рівень підпорядкування автономних територіальних одиниць, сформованих за етнічною ознакою, для чіткої ідентифікації їхня назва здебільшого складається з: 1) географічної назви території; 2) назви етнічності; 3) означення «автономія»; 4) виду адміністративної одиниці (район, округ, повіт або хошун). Наприклад, Нінся-Хуейський автономний район.

Про високий ступінь територіальної автономії етнічних меншин Китаю свідчить те, що за ст. 116 Конституції органи самоврядування етнічних автономних регіонів мають право визначати засади автономії і приймати окремі законодавчі положення, що регулюють її діяльність, виходячи з політичних, економічних та культурних особливостей етнічності або етнічностей відповідної автономної територіальної одиниці [Constitution... 2018]. Однак для набуття чинності законодавство автономних регіонів має бути затверджене Постійним комітетом Всекитайських зборів народних представників. Відповідно до Конституції КНР (ст. 119), органи самоврядування етнічних автономних регіонів самостійно адмініструють сфери освіти, науки, культури, охорони здоров'я, спорту, захищають та охороняють культурну спадщину етнічностей, сприяють розвитку та процвітанню етнічних культур. Також Конституція наділяє етнічні автономні регіони фінансовою та економічною самостійністю: їхні органи самоврядування мають право розпоряджатися місцевими фінансами на свій розсуд у межах своїх повноважень (ст. 117); незалежно організовувати та визначати економічний розвиток етнічних автономних регіонів, керуючись державними планами (ст. 118). Водночас держава під час видобутку ресурсів і створення підприємств у етнічних автономних регіонах повинна брати до уваги їхні інтереси [Constitution... 2018]. Також держава згідно зі ст. 122 фінансово і технологічно підтримує етнічні меншини у прискоренні економічного та культурного розвитку, зокрема в підготовці кваліфікованих кадрів з їх числа.

Незважаючи на високий рівень автономії етнічних автономних регіонів, це не типовий інститут етнотериторіальної автономії, закріплений в Основному Законі держави. Річ у тому, що Конституція Китаю не вказує на процедуру формування автономних регіонів, також вона не подає переліку тих етнічних меншин, які користуються інститутом етнотериторіальної автономії. Це дає підстави стверджувати, що конституційна модель етнонаціональної політики Китаю не містить механізму реалізації права набуття автономії для етнічних меншин як такого, але передбачає адміністративно-територіальний поділ, який уже містить інститут етнотериторіальної автономії – етнічні автономні регіони. Він не є гнучким і не передбачає перегляду у випадку зміни етнічного співвідношення населення в етнічному автономному регіоні, наприклад, зменшення кількості етнічної меншини, позаяк етнічні автономні райони, округи, повіти та хошуни були створені за аналогом адміністративного поділу СРСР, крім того, в багатьох із них етнічний склад населення з того часу змінився, і етнічна меншина становить менше 50%, зокрема, це Внутрішня Монголія (17%), Нінся-Хуейський (33%), Гуансі-Чжуанський (32%) автономні райони. Тоді як офіційною підставою для надання етнічній меншині етнотериторіальної автономії в державі є її кількісне домінування в регіоні (понад 50% населення). Тому у автономних регіонах, створених за етнічною ознакою, де переважають етнічні китайці, діє лише історичний чинник їх формування, а не етнічний.

До певною мірі ці етнополітичні реалії суперечать Конституції КНР, у ст. 4 якої зазначається, що автономія застосовується на територіях компактного проживання етнічних меншин – там створюються органи місцевого самоврядування для реалізації автономних прав [Constitution... 2018]. Однак кількість представників етнічної меншини, менша за 50%, вважається вже дисперсним, а не компактним проживанням. Невідповідність етнічного складу окремих етнічних автономних регіонів їхньому конституційному статусу автономій за етнічною ознакою є одним із недоліків конституційної моделі етнонаціональної політики, що створює феномен «уявного конституціоналізму» [Горбатенко 2014] – розриву між Конституцією та реаліями етнополітичного життя Китаю.

В Основному Законі зафіксовано, що всі етнічні автономні регіони є невід'ємною частиною Китайської Народної Республіки (ст. 4). Цим конституційним принципом держава намагається запобігти відцентровим тенденціям у регіонах проживання етнічних меншин – проявам сепаратизму. Жодного права на самовизначення для етнічностей у вигляді територіального відокремлення в Конституції, звичайно ж, не передбачено. Але слід зазначити, що навіть наявність етнотериторіальної автономії досить часто стає додатковим чинником політизації етнічності, підставою для етнополітичної дезінтеграції – спроб сепаратизму автономії.

Загалом, Основний Закон Китаю формує демократичну модель етнонаціональної політики – ним гарантується рівність усіх етнічностей у КНР. Держава захищає законні права та інтереси меншинних етнічностей, підтримує та розвиває відносини рівності, єдності, взаємодопомоги між усіма етноспільнотами Китаю. Дискримінацію будь-якої етнічності заборонено, як і будь-які дії, спрямовані на підризу єдності етнічностей або їх розкол. Усі етнічності мають право вільно використовувати і розвивати усну й писемну мову, зберігати та змінювати свої звичаї і традиції [Constitution... 2018].

Також конституційна модель етнонаціональної політики Китаю зосереджується на основних етнонаціональних проблемах і викликах, які стоять перед державою. Підтвердженням цього є згадка у преамбулі про дезінтеграцію Китаю в контексті визначення необхідності об'єднання територій, населених китайцями. Тайвань оголошується частиною священної території Китайської Народної Республіки, а завершення великого завдання реуніфікації Батьківщини – непорушним обов'язком Китайського народу, включаючи співгромадян, що проживають на Тайвані [Constitution... 2018]. Наразі Тайвань контролює Республіка Китай, яка має обмежене міжнародне визнання.

Крім того, у преамбулі вказується на необхідність протидії великодержавному шовінізму, зокрема Ханському шовінізму, а також місцевим етнічним шовінізмам. На противагу цим деструктивним крайнім проявам націоналізму, китайський націоналізм базується на понятті політичної нації, яку формують усі етнічності, отже, пропагує етнокультурну та етнотериторіальну єдність усього Китайського народу, зокрема воз'єднання материкового Китаю та Тайваню. Ханський шовінізм базується на винятковості державотворчої нації (ханців), підкресленні її переваг над іншими етнічностями, які проживають на території Китаю, та дискримінації неетнічних китайців. А під місцевими етнічними шовінізмами маються на увазі крайні націоналістичні течії та погляди в середовищі меншинних етнічностей, які підживлюють дезінтеграційні

тенденції та загрожують територіальній цілісності Китаю. Прояви цих течій є настільки деструктивними для єдності держави та консолідації політичної нації – Китайського народу, що боротьба з ними закріплена в Китаї на найвищому – конституційному – рівні.

Про актуальність етнополітичних та етнонаціональних викликів для Китаю свідчить той факт, що фундамент конституційної моделі етнонаціональної політики закладений у першій частині Конституції – преамбулі та ст. 4, яка декларує рівність усіх етнічностей, гарантує їх недискримінацію, захист прав шляхом забезпечення автономії, збереження мов та етнокультурної самобутності [Constitution... 2018]. Навіть такий ключовий принцип конституційного ладу, як правова держава (яка дотримується законності, в якій жодні нормативно-правові акти не повинні суперечити Конституції), формулюється в тексті Основного Закону дещо пізніше (ст. 5).

Таким чином, аналіз тексту Конституції КНР дає підстави визначати конституційну модель етнонаціональної політики КНР як складову частину конституційного ладу з огляду на актуальність етнополітичних та етнонаціональних викликів, які стоять перед державою. Ця модель у цілому є демократичною і характеризується такими національними особливостями, як: 1) конституційне закріплення зовнішнього виміру етнонаціональної політики (закордонної етнонаціональної політики) у вигляді захисту прав та інтересів закордонних китайців; 2) поєднання політичного та етнічного підходу до нації (конституціоналізація Китайської нації та Китайського народу), що має наслідком їх відтворення в реальній моделі етнонаціональної політики; 3) визначення поліетнічності Китайського народу конституційним принципом і цінністю – визнання внеску інших етнічностей у державотворення; 4) захист меншинних етнічностей шляхом забезпечення їхніх прав, розвитку етнокультурної самобутності та формування етнотериторіальної автономії в місцях їх компактного проживання; 5) консолідація політичної нації – Китайського народу шляхом підтримки державою відносин рівності, єдності, взаємодопомоги між усіма етнospільнотами Китаю; 6) протидія деструктивним етнополітичним явищам і процесам (дискримінації, порушенню прав за етнічною ознакою, крайнім проявам націоналізму, дезінтеграції); 7) реінтеграція материкової та острівної території, населеної китайцями.

Щодо виявлення розбіжностей між конституційною моделлю етнонаціональної політики Китаю (як і загалом юридичною) та реальною моделлю, то це може стати предметом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

Асланов С.А. Теоретико-методологічні засади державної етнонаціональної політики в Україні та деяких зарубіжних країнах: окремі політико-правові аспекти. *Політологічний вісник*. 2008. № 35. С. 256–263.

Вітман К.М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми : монографія. Київ : Логос, 2007. 336 с.

Горбатенко В.П. Теоретико-прикладні аспекти осягнення феномена «уявного конституціоналізму». *Актуальні проблеми сучасного конституційного права України* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2014. С. 106–119.

Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. Ребкала, В. Тертички. Київ : Вид-во НАДУ, 2000. 232 с.

Добродумов П.О. Конституційна модель економічної системи України. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 2 (5). С. 21–26.

Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна : наукова записка / І.О. Кресіна та ін. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2018. 120 с.

Кожирова С. Фактори китайської міграції. *Analytic*. 2010. № 6. Р. 27–35.

Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

Кресіна І.О., Лойко Л.І., Явір В.А. Концепція державної етнонаціональної політики України (Проект). *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 65–73.

Севрук В.Г. Основні підходи до визначення поняття «етнічності». URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/8871/1/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%2C%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98_p140-142.pdf

Скрипнюк О.В. Конституційне право України. Київ : Ін Юре, 2010. 672 с.

Стрельцова О. Конституціоналізація правової системи: поняття та сутнісні риси. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 75–81.

Constitution of the People's Republic of China (official English translation). *National People's Congress Observer*. 2018.

Globalizing Chinese Migration / ed. by P. Nyíri, I. Saveliev. London : Routledge, 2020. 346 p.

Main Data of the Seventh National Population Census. *National Bureau of Statistics of China*. URL: http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202105/t20210510_1817185.html

REFERENCES

Aslanov S.A. (2008), «Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoyi etnonatsional'noyi polityky v Ukrayini ta deyakyykh zarubizhnykh krayinakh: okremi polityko-pravovi aspekty», *Politolohichnyy visnyk*, No. 35, pp. 256-263. (In Ukrainian).

Constitution of the People's Republic of China (official English translation) (2018), *National People's Congress Observer*. (In English).

Derzhavna polityka: analiz ta mekhanizmy yiyi vprovadzhennya v Ukrayini (2000), in Rebka V. and Tertychky V. (Ed.), Vyd-vo NADU, Kyiv. (In Ukrainian).

Dobrodumov P.O. (2011), «Konstytutsiyna model' ekonomichnoyi systemy Ukrayiny», *Pravovyy visnyk Ukrainy's'koyi akademiyi bankiv's'koyi spravy*, No. 2 (5), pp. 21–26. (In Ukrainian).

Globalizing Chinese Migration (2020), Nyíri P. and Saveliev I., (Ed.), Routledge, London. (In English).

Horbatenko V.P. (2014), «Teoretyko-prykladni aspekty osyahnennya fenomena «uyavnoho konstytutsionalizmu», *Aktual'ni problemy suchasnoho konstytutsiynoho prava Ukrayiny*, Yurydychna dumka, Kyiv, pp. 106–119. (In Ukrainian).

Konstytutsiya Ukrayiny (2019), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, No. 38, st. 160. (In Ukrainian).

Kozhirova S. (2010), «Faktory kitayskoy migratsii», *Analytic*, No. 6. pp. 27-35. (In Russian).

Kresina I.O., Loyko L.I. and Yavir V.A. (2010) «Kontseptsiya derzhavnoyi etnonatsional'noyi polityky Ukrayiny (Proekt)», *Politychnyy menedzhment*, No. 2, pp. 65-73. (In Ukrainian).

Kresina I.O., Yavir V.A. and Khodakivs'kyi M.D. (2018), *Etnokul'turna avtonomiya yak instytut zabezpechennya prav natsional'nykh menshyn: svitovyy dosvid i Ukrayina*, Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny, Kyiv. (In Ukrainian).

Main Data of the Seventh National Population Census, *National Bureau of Statistics of China*, available at : http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202105/t20210510_1817185.html (accessed 1 June 2021). (In English).

Sevruk V.H. "Osnovni pidkhody do vyznachennya ponyattya «etnichnosti»", available at : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/8871/1/STAN_PROBLEMY_p140-142.pdf (accessed 3 June 2021). (In Ukrainian).

Skrypnyuk O.V. (2010), *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny*, In Yure, Kyiv. (In Ukrainian).

Stryel'tsova O. (2016), «Konstytutsionalizatsiya pravovoyi systemy: ponyattya ta sutnisni rysy», *Publichne pravo*, No. 1 (21), pp. 75-81. (In Ukrainian).

Vitman K.M. (2007), *Etnonatsional'na polityka postsotsialistychnykh krayin: modeli, osoblyvosti, problemy*, Lohos, Kyiv. (In Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 11.08.2021